

НЕВИДЉИВИ АЛИ НЕУНИШТИВИ ЈОРГОВАНИ¹

Део романа *À la recherche du temps perdu*, у енглеском преводу Ч. К. Скота Монкрифа, први пут сам читао у фебруару и марту 1961, недељу-две пре свог двадесет другог рођендана. Читао сам тада џепно издање под насловом *У Свановом крају*. Данас претпостављам да 1961. нисам знао да је том који читам део једне много обимније књиге.

Док у јуну 1989. пишем ове речи, не могу да наведем податке о том џепном издању *Свановој краја*. Нисам га видео бар шест година, иако ми стоји на само два-три метра изнад главе, у простору између плафона и кровног црепа, где у црним пластичним кесама одлажем књиге које ми у кући нису потребне.

Комплетно издање *À la recherche du temps perdu*, у преводу Ч. К. Скота Монкрифа, први пут сам читао од фебруара до маја 1973, кад ми је било тридесет четири године. Читао сам тада дванаест томова у тврдом повезу које је Чато и Виндус објавио 1969. Док пишем ове речи, дванаест томова тог издања лежи на некој од полица у мојој кући.

Исто дванаестотомно издање по други пут сам читао од октобра до децембра 1982, кад ми је било четрдесет три године. Од децембра 1982. до данас, нисам прочитао ниједан том Марсела Пруста.

Премда се више не сећам података о издању *Свановој краја* које сам читао 1961, чини ми се као да памтим корице особене смеђе боје с трункама злата у основи.

Негде у том роману, приповедач пише како је књига бочица драгоцених есенција које оживљавају сећање на час када смо први пут у рукама држали њене корице. Одмах да објасним да мени бочица есенција, колико год драгоцених, баш и не би била занимљива. Игром случаја, рођен сам без чула мириса. То чуло за које многи тврде да је најснажније повезано са сећањима управо је чуло које никад нисам био у стању да користим. Поседујем, додуше, рудиментарно чуло укуса, и када данас замислим предњу корицу џепног издања *Свановој краја* које сам читао 1961, у мислима осетим укус сардина из конзерве, произведених у Португалу.

У јануару 1961, живео сам сâм у изнајмљеној соби на Витленд роуду, у Малверну. Соба је била опремљена једном ринглом на гас и судопером, али не и фрижидером. Кад год бих ишао у куповину, бирао сам храну која се продаје у конзервама, не захтева кување, и може се чувати на собној температури. Када сам узео да читам прве странице Прустове фикције, управо сам био отворио прву купљену конзерву сардина – произведену у Португалу – и њен садржај изручио на две кришке сувог хлеба. Пошто сам био гладан и пазео да ми ништа што сам платио не оде у штету, цео тај оброк појео сам читајући књигу отворену испред себе.

Након што сам појео тај оброк, пуних сат времена имао сам све јачи мада још увек подношљив осећај нелагоде. Али како сам настављао да читам, стомак ми се све више

¹ Gerald Murnane, *Invisible Yet Enduring Lilacs*, 2005. (Прим. ђпеа.)

и више бунио против свега што сам у њега натрпао. Отприлике баш док сам читао како приповедач окусивши залагај колача помешаног с чајем бива обузет неким слатким уживањем, укус сувог хлеба помешан с уљем из сардине толико ми се појачао у устима да ме је обузела мучнина.

Током двадесетак година почев од 1961. па све док моје џепно издање *Свановој краја* није доспело у црну пластичну кесу и завршило у остави изнад плафона, у мислима бих осетио бар благо надимање стомака кад год дотакнем ту књигу, и у мислима бих изнова видео, кад год уочим трунке злата у оној смеђој боји, како се светлост сијалице прелива у слоју уља преосталог након што сам корицом хлеба помазао тањир у оној изнајмљеној соби у Малверну једне летње вечери 1961.

Док сам писао претходну реченицу, у мислима сам видео слику леје високог цвећа крај каменог зида и то зида на сеновитој страни куће.

Волео бих да будем сигуран да ми се та слика високог цвећа и каменог зида први пут јавила у мислима док сам 1961. читао *Сванов крај*, али сигуран сам једино да то цвеће и тај зид видим у мислима кад год покушам да се сетим себе како први пут читам прозну фикцију Марсела Пруста. Не пишем данас о читању једне књиге нити чак о личном читању једне књиге. Пишем о сликама које ми се јављају у мислима кад год покушам да се сетим себе како читам ту књигу.

Слика приказује вучике у цвату које сам видео на једној кесици семена 1948, кад ми је било девет година. Тражио сам од мајке да купи то семе јер сам хтео да запатим цветну леју на прашњавој ледини прошараној шљунком и бусењем бодљикаве траве око изнајмљене куће са дашчаном фасадом на броју 244 у Нил сриту, у Бендигу, коју сам све време видео у мислима од 1966. до 1971, док сам писао о кући број 42 у Лезли стриту, у Басету, у својој књизи фикције *Дрворед Шамариска*.²

Семе сам посадио у пролеће 1948. Заливао сам леју и неговао зелене биљке изникле из семена. Међутим, пролеће 1948. било је доба године кад је мој отац изненада одлучио да се одсели из Бендига те сам тако преко Великих разводних планина и Западних равница доспео у изнајмљену дашчару надомак Јужног океана у округу Алансфорд пре него што сам имао прилике да цветове који су се можда појавили на мојим биљкама упоредим са илустрацијом у боји на оној кесици семена.

Док сам писао претходни пасус, на слици те баште крај зида у мојим мислима појавио се још један детаљ. Сада у тој башти у мислима видим малог дечака тамне косе. Дечак зури и послушкује. Данас ми је јасно да се та слика дечака морала први пут јавити у мојим мислима негде током пет месеци који су претходили јануару 1961. и то убрзо након што сам први пут видео фотографију снимљену 1910. у дворишту једне државне школе надомак Јужног океана у округу Алансфорд. Округ Алансфорд је округ где се родио мој отац и где су очеви родитељи живели четрдесет година све до смрти очевог оца 1949. и где сам у детињству проводио распусте.

На фотографији ученици школе стоје у редовима поред баштенске леје где би највише биљке могле бити делфинијуми или чак вучике. Међу најмањим дечацима у првом реду, један тамнокоси дечак од шест година зури у објектив и малчице искреће

² *Tamarisk Row*, 1974. (Прим. њев.)

главу као да се боји да му не промакне нека реч или сигнал његових старијих и надређених. Тај дечак што 1910. зури и послушкује с временом је постао човек који је двадесет девет година након што је фотографија снимљена постао мој отац и који је умро у августу 1960, две недеље пре него што сам први пут видео ту фотографију, коју је очева мајка педесет година чувала у својој збирци фотографија, а пет месеци пре него што сам први пут прочитао џепно издање *Свановој краја* са смећкастим корицама.

Мој отац је током живота прочитао доста књига, али све и да ми је отац био жив у јануару 1961, не бих с њим разговарао о *Свановом крају*. Кад год бисмо отац и ја разговарали о књигама током последњих пет година његовог живота, редовно бисмо се посвађали. Да је био жив у јануару 1961. и да ме је видео како читам *Сванов крај*, отац би ме прво питао какав је човек био тај писац.

Кад год би ми отац поставио такво питање током пет година које су претходиле његовој смрти 1960, одговарао сам тако да га што више изнервирам. У јануару 1961, када сам први пут читао *Сванов крај*, једва да сам нешто знао о писцу. Од 1961. до данас, међутим, прочитао сам две биографије Марсела Пруста, од којих је једну написао Андре Мороа, а другу Џорџ Д. Пејнтер. Данас, у понедељак 3. јула 1989, у стању сам да срочим одговор који би вероватно највише изнервирао мог оца да ми је то питање поставио у јануару 1961.

Очево питање: Какав је човек био писац те књиге? Мој одговор: Писац те књиге био је феминизирани, хипохондрични Француз који се већином кретао међу вишим слојевима, који је највећи део живота провео између четири зида, и који никад није морао да зарађује за живот.

Сада је отац већ изнервиран, али има додатно питање: Каквој се добробити надам од читања књиге таквог једног човека?

Да бих искрено одговорио на ово питање, морао бих оцу да поменем ствар која ми је одувек највише значила. Никад ту ствар не бих поменуо оцу за његовог живота, делом зато што у то време нисам разумео шта је та ствар која ми одувек највише значи, а делом и зато што сам избегавао да пред оцем помињем ствари које ми нешто значе. Данас ћу, међутим, оцу искрено одговорити.

Верујем данас, у понедељак 3. јула 1989, да та ствар која ми одувек највише значи представља неко место. Повремено сам током живота можда и веровао да бих до тог места могао стићи путовањем у ову или ону покрајину земље у којој сам рођен или чак у неку другу земљу, али сам готово целог живота претпостављао да је то место које ми највише значи неко место у мом уму те да не треба да замишљам како у будућности стижем до тог места, већ како у будућности то место видим јасније него што видим ма коју слику у мислима и како потом све остале слике које ми нешто значе видим распоређене око слике тог места као у распореду градских општина на карти.

Можда би оца разочарало сазнање да је то место које ми највише значи покрајина мога ума, а не покрајина земље у којој смо и он и ја рођени, али би му можда годило сазнање да сам често претпостављао да је то место у мом уму травнати сеоски предео с понеким дрветом у даљини.

Откад сам у детињству први пут почео да читам књиге фикције, унапред сам се радовао што ћу у мислима видети нека места захваљујући томе што читам. Једног

врелог поподнева у јануару 1961, прочитао сам у *Свановом крају* име једног одређеног места. Сећам се данас, у уторак 4. јула 1989, свог осећаја кад сам прочитао име тог места пре више од двадесет осам година, нечега од оног осећаја радости који описује приповедач *Свановој краја* кад год открије део истине скривен испод површине свог живота. На име тог места вратићу се касније и другим путем.

Да је могао да ми каже шта је њему за живота највише значило, отац би ми вероватно испричао два сна која је за живота често сањао. У првом би сањао да је власник фарме оваца или говеда; у другом би редовно добијао велике своте новца од клађења на коњским тркама. Можда би отац поменуо чак и један сан који се изродио из прва два. У том сну он једног јутра напушта своју фарму оваца или говеда и креће на пут са сопственим тркачким коњем и једним поузданим пријатељем и прелази стотину и више километара до хиподрома на периферији непознатог града да би тамо уложио велику своту на свог коња и убрзо видео како тај коњ побеђује у трци за коју се кладио у његову победу.

Да сам могао да га питам да ли снови који му нешто значе имају везе са сликама које му се јављају у мислима након читања књига фикције, отац би ме можда подсетио како ми је једном рекао да је његова омиљена књига фикције књига јужноафричког писца Стјуарта Клутија, о извесном фармеру и његовим синовима који су своја стада оваца и крда говеда извели из насељених области на југу Африке и потерали их на северозапад ка наизглед бескрајним пашњацима на које нико није полагао права.

Једно од мојих осећања док сам у јануару 1961. читао извесне странице *Свановој краја* било је осећање с којим би се отац сагласио. Сметало ми је што ликови имају тако много слободног времена за разговоре о стварима као што су уметничке слике и црквена архитектура.

Премда сам тог јануара 1961. био на летњем одмору, већ сам се припремао да почев од фебруара држим наставу разреду од четрдесет осам основаца и да у вечерњим сатима на универзитету студирам два предмета. Чинило се да ликови из *Свановој краја* већином живе у доколици или чак убирају приходе од наслеђеног богатства. Добијао бих жељу да те доконе ликове потерам из њихових салона и да свакога од њих затворим у засебну собу опремљену само судопером и ринглом на гас и два-три комада јефтиног намештаја. Онда бих уживао слушајући како доколичари узалуд дозивају своју послугу.

Чуо сам себе како се изругујем тим доколичарима. Шта? Сад вам није до приче о фламанским мајсторима, или о црквицама у Нормандији у којима има нечега персијског?

Повремено, док сам 1961. читао уводне странице *Свановој краја*, и док сам још мислио да је то делом књига фиктивних мемоара, осетио бих јаку нетрпељивост према размаженом дечаку који оличава приповедача у детињству. Видео сам себе како га отимам из мајчиног окриља и одводим што даље од тетака и баке да бих га утерао у двориште иза оронулог кућерка за раднике на фарми у ком је моја породица живела након што смо напустили Бендиго, гурам му секиру у руке, показујем прстом камаре дрва које сам исцепао за потпалу кухињског шпорета, и онда га чујем како кењкаво дозива своју маму.

Те 1961. године, кад год бих у мислима чуо како одрасли ликови из *Свановој краја* разговарају о сликарству или књижевности или архитектури, чуо сам их како разго-

варају језиком који су користила господа и даме из голф-клуба Метрополитен на Норт роуду у Оуклију, где сам од 1954. до 1956. радио као носач штапова и лоптица и по-моћни бармен.

Педесетих година, још увек је у Мелбурну било људи који као да су желели да вас увере да су рођени и школовани у Енглеској или да често путују у Енглеску или да се понашају и размишљају као Енглези. Ти људи у Мелбурну говорили су отегнутим тоном који бих назвао блазираним уњкањем. Слушао сам тај уњкави говор преко дана у кругу мушкараца у пумпарицама док бих суботом и недељом по подне каскао за њима по травнатим теренима. Исте вечери, слушао бих исти уњкави говор у бару голф-клуба где су исти мушкарци, сада одевени у спортске панталоне и блејзере, пили шкотски виски или џин-тоник.

Једног дана убрзо након што сам почео да радим у голф-клубу Метрополитен, потражио сам у телефонском именику адресе неколицине тих уњкаваца чији је говор био посебно неподношљив. Открио сам не само да већина њих живи у предграђу Турак, него и да већина те већине живи у истој четврти, која се састојала од Сент Џорџис роуда, Лансел роуда и још две-три суседне улице.

Шест година након што сам то открио, а само месец-два пре него што сам први пут читао *Сванов крај*, једног поподнева сам мало скренуо с уобичајеног пута од центра града до Малверна. Тог пријатног пролећног поподнева, кроз прозор трамваја бацио сам поглед низ обе улице, Сент Џорџис и Лансел, у Тураку. Остао ми је утисак високих кућа бледих боја и зидом ограђених вртова у којима дрвеће управо почиње да цвета.

Док сам 1961. читао *Сванов крај*, на сваки помен Париза у мислима бих видео те зидове бледих боја и господске куће из Сент Џорџис и Лансел роуда. Када сам први пут прочитао реч *faubourg*, коју никад раније нисам прочитао али чије сам значење нагађао, видео сам горњу половину једне црвене шљиве над високим зидом од камена крем боје. Први слог речи *faubourg* био је повезан с пенастом раскоши ружичастих латица на дрвету, док је други слог упућивао на тврд, непробојан зид. Ако бих наишао на опаску о каквом градском парку или каквој шуми у Паризу, у мислима бих видео пејзаж који сам повезивао са уњкавцима из Мелбурна: поглед кроз широке прозоре сале за обедовање и бара у згради голф-клуба Метрополитен – поглед на валовиту, баршунасту траву око осамнаесте рупе и кратко покошено отворено поље од меке пиревине које се протеже у даљину између редова еукалиптуса и златних акација све до тачке где се иза осамнаесте позиције дрвеће готово саставља, остављајући један отвор иза ког се магловито назире седамнаесто поље као дубински део двоструког видика.

Мој отац је презирао те уњкавце у Мелбурну, и да је икада читао о неком лику попут Месје Свана, и њега би отац презирао као истог таквог уњкавца. Пожелео сам, педесетих година у голф-клубу Метрополитен, да установим разлику између уњкаваца које бих био спреман да презрем и извесног типа уњкавца којем сам био спреман да се дивим, само кад бих успео да сазнам одређене ствари о њему.

Уњкавци које бих спремно презро били су попут седокосог човека ког сам једног дана слушао како уњкавим отегнутим тоном износи мишљење о неком америчком филму или позоришном комаду који је недавно гледао. Човек је живео у једној од

двеју улица које сам већ поменуо и био је имућан захваљујући догађајима који су се одиграли пре његовог рођења на местима удаљеним од тих двеју улица. Главни такав догађај тицао се његовог прадеде који је 1860-их смућкао па затим и продавао, путујући по златоносним пољима Викторије, некакав еликсир бомбастог назива, али вероватно потпуно бескористан.

Амерички филм или позоришни комад који је тај уњкавац гледао звао се *Месеј је џужан*. Претходно сам из новина сазнао да неки у Мелбурну траже да се филм забрани, као што су педесетих у Мелбурну забрањивани и многи други филмови и позоришни комади. Људи су тражили забрану јер се причало да филм обилује двосмисленим шалама.

Тај уњкавац рекао је тројици других, док су четворо ходали кроз сложени распоред живописних слика зелених поља које ћу касније видети у мислима од 1961. па надаље кад год у неком од томова *À la recherche du temps perdu* прочитам име ове или оне шуме или парка у Паризу: „Не памтим кад сам се толико смејао. Била је то убедљиво најбоља представа коју сам у животу видео!“

Тог поподнева пре скоро четрдесет година кад сам чуо како седокоси уњкавац уњкаво изговара те речи, спремно сам га презро пошто ме је разочарало сазнање да човек који је наследио богатство и који је могао наћи уживања у својој огромној библиотеци или штали пуној тркачких коња налази за сходно да се хвалише клиберењем на нешто што бисмо моји школски другари и ја назвали масним вицевима.

Седам-осам година касније, кад сам први пут читао о Свану, потомку берзанских посредника, те о његовој страсти према Одети де Креси, увидео сам да Сван у мојим мислима има седу косу и носи пумпарице баш као и праунук произвођача и путујућег продавца еликсирâ.

Обично тај Сван у мојим мислима није спадао у *џрезрене* уњкавце. Понекад у голф-клубу Метрополитен, али чешће док бих посматрао власнике тркачких коња у падоку овог или оног хиподрома, виђао сам тип уњкавца којем се дивим. Можда би тај уњкавац повремено у току године живео иза зидом ограђеног врта у Мелбурну, али би у другим раздобљима живео окружен комадом земље који је био извор богатства и угледа његове породице још од пре откривања злата у Викторији – живео би на својој фарми оваца или говеда.

У мојој седмој књизи фикције, *О ње златине циљелице*,³ коју се наддам да ћу објавити током 1993, донекле ћу објаснити шта се збивало у мислима некога попут мене кад год би у падоку хиподрома у било ком граду или варошици државе Викторије угледао власника тркачког коња који поврх тога поседује и имање са фармом оваца или говеда далеко од тог града или варошице. Овде имам времена тек да објасним, као прво, да сам у мислима готово целог живота готово све фарме оваца или говеда видео у покрајини Викторије у свом уму коју понекад називају Западним равницама. Када се у мислима осврнем на ту покрајину док пишем ове речи, ја гледам ка северозападу сопственог ума. Међутим, док сам педесетих за време летњег распуста стајао на хиподрому Ворнамбул, то јест, док сам тих година стајао у тачки готово триста километара југозападно од места где сада седим, ипак бих на северозападу сопственог ума

³ *O Dem Golden Slippers*; досад су објављени само одломци из ове књиге. (Прим. џрев.)

често видео да су те фарме оваца или говеда далеко од места где стојим, а још и дво-
струко даље од места где данас седим и пишем ове речи.

Данас, 26. јула 1989, погледао сам мапу јужног дела Африке. Хтео сам да проверим
да ли области у којима главни лик омиљене фикције мога оца са својим стадима и
крдима стиже до нечега што би се могло назвати његовом фармом оваца или говеда,
доиста леже северозападно од насељених области. Пошто сам погледао мапу, сада
ми изгледа вероватније да је власник тих стада и крда путовао ка североистоку. У том
случају, рекавши да је тај човек на југу Африке путовао ка северозападу како би открио
место своје фарме оваца или говеда, отац је можда имао на уму да читава Африка
лежи северозападно од предграђа Оукли саут, где смо отац и ја живели у време кад
ми је причао о својој омиљеној књизи фикције, те да свако ко у Африци путује у било
ком правцу заправо путује ка неком месту северозападно од мог оца и мене, тако да
би се оцу чинило да сваки лик из књиге фикције који у Африци путује у било ком прав-
цу заправо путује ка месту на северозападу очевог ума. Или је можда отац, који се
родио и највећи део живота провео на југоистоку Аустралије, замишљао да сва по-
жељна места леже на северозападу његовог ума.

Пре него што сам малочас поменуо мапу јужног дела Африке, спремао сам се да
поменем другу од двеју ствари повезаних с власницима далеких фарми оваца или
говеда које сам виђао на хиподрому. Спремао сам се да поменем првог од тих вла-
сника ког памтим да сам видео. Тај власник и његов коњ и тренер тог коња стигли су на
летњи коњички митинг у Ворнамбулу, негде почетком педесетих, из околине Апслија.
До тог доба имао сам прилике да видим само једну фотографију околине Апслија:
фотографију у боји на насловници *Лугера*, који је некад био главни конкурент *Викли
Шајмса* међу читалаштвом у руралној Викторији. Фотографија је приказивала травнати
сеоски предео с понеким дрветом у даљини. Због нечега у бојама, касније сам ту фо-
тографију памтио као снимак начињен касно по подне.

Једина мапа коју сам поседовао педесетих година била је ауто-карта Викторије.
Кад сам погледао ту карту, видео сам да је Апсли најзападнији град у Западној покра-
јини Викторије. Иза округа Апсли пружала се само бледа ничија земља – првих неко-
лико километара Јужне Аустралије – а затим крај карте.

Тај човек из околине Апслија одударао је од осталих власника у падоку. Носио је
бледосиво одело и бледосив шешир с плавим и зеленим пером заденутим у траку.
Испод стражњег обода његовог шешира, сребрнаста коса била је свијена у малу пунђу
која се веома разликовала од кратко остриганих фризура мушкараца око њега. Чим сам
угледао тог човека из околине Апслија, у мислима сам га чуо како блазирано уњка,
али далеко од тога да сам га презирао.

Одувек ми је пленило пажњу кад у књизи фикције прочитам опаску о сеоском има-
њу неког лика. Чинило ми се одувек да поседовање сеоског имања додаје личности
један посебан слој: да наговештава, сликовито речено, далекосежне видике унутар
такве особе. „Видите ме овде, међу овим зидовима од бледог камена оивиченим ру-
жичастим латицама“, чујем како говори та особа, „и мислите да се места у мом уму
своде на улице ове четврти – или овог *faubourga*. Још нисте видели, на једном удаље-
нијем месту у мом уму, олистали дрворед који води до кружног прилазног пута с

огромним травњаком у средишту; властелинску кућу чији прозори гледају на травната сеоска просторства с понеким дрветом у даљини, или речицу над којом понекад изјутра или предвече плутају праменови измаглице.“

Читао сам 1961. у *Свановом крају* да је Сван власник парка и летњиковца на једном од два пута којима приповедач и његови родитељи недељом излазе у шетњу. Колико памтим, најпре сам сазнао да је Сванов парк бар с једне стране омеђен белом оградом иза које расте мноштво јоргована белих и љубичастих цвасти. Пре него што сам читајући стигао до тог парка и тих јоргована, Свана сам у мислима видео као уњкавца у пумпарицама којег сам већ описао. Након што сам прочитао то о белој огради и белим и љубичастим цвастима, у мислима сам видео једног другачијег Свана.

Као што ће знати свако ко је читао моју прву књигу фикције, *Дрворед џамариска*, главни лик те књиге гради свој први хиподром и први пут у мислима види округ по имену Дрворед тамариска док клечи у прашини испод једне стабљике јоргована. Као што ће знати свако ко је читао кратку прозу „Прва љубав“ у мојој шестој књизи фикције, *Баршунастим водама*,⁴ главни лик „Прве љубави“ закључује, након много година премишљања, да су његове тркачке боје љубичаста и смеђа. Након што сам први пут читао о парку и јоргованима у Комбреу, сетио сам се како сам нешто раније у *Свановом крају* прочитао да је Сван близак пријатељ принца од Велса и члан Џокеј-клуба. Након што сам се тога сетио, Свана сам у мислима видео са оделом и шеширом и сребрнстом пунђом испод обода шешира оног човека из Апслија, далеко на северозападу од Ворнамбула. Закључио сам да би Сванове тркачке боје биле комбинација беле и љубичасте. Године 1961. кад сам то закључио, једини спој беле и љубичасте у тркачким бојама који сам дотад имао прилике да видим носио је коњ по имену Парентив, чији је власник и тренер био извесни господин А. К. Гартнер. Приметио сам данас нешто што верујем да раније нисам примећивао: иако је том једном приликом кад сам коња Парентива видео у трци била субота на хиподрому у Колфилду, негде крајем педесетих, господин Гартнер и његов коњ потицали су из Хамилтона, који, наравно, лежи северозападно од тачке где сада седим и то на путу за Апсли.

Један детаљ у мојој слици Месје Свана, власника тркачких коња, променио се који месец касније. У јулу 1961, постао сам власник књижице илустроване репродукцијама неких радова француског уметника Раула Дифија. Након што сам на тим илустрацијама видео господу у хиподромским боксовима за седлање, изнад сребрнасте пунђе Месје Свана више нисам замишљао сиви шешир с плавим и зеленим пером него црни полумцилиндр.

Први од дванаест томова *À la recherche du temps perdu* у издању Чата и Видуса из 1969. први пут сам читао, како сам већ написао, крајем лета и с јесени 1973, кад ми је било тридесет четири године. Једног врелог јутра док сам још читао први том, лежао сам на трави с књигом крај себе у дворишту иза куће у североисточном предграђу Мелбурна. На тренутак склопивши очи због блеска сунца, у трави сам чуо зујање крупне муве тик уз своје уво.

Негде у *À la recherche du temps perdu*, колико памтим, постоји кратак пасаж о зујању мува у топлим јутрима, али све и ако тај пасаж постоји у делу текста који сам читао 1961,

⁴ *Velvet Waters*, 1990. (Прим. њев.)

нисам се сећао никаквог зујања мува у текстовима Марсела Пруста кад је крајем лета 1973. та крупна мува зазујала у трави тик уз моје уво. Оно чега сам се тог тренутка сетио био је један од оних пакетића са по неколико тренутака наизглед ишчезлог времена за које нас приповедач у *À la recherche du temps perdu* упозорава да их никада не тражимо с намером. Тај ми је пакетић, наравно, стигао не као одређена количина нечега што се зове време, шта год то било, већ као замршени сплет осећања и чулних осета које сам једном давно доживео а да их од тог доба нисам призивао у сећање.

Нагло призвани чулни осети били су они које сам доживео као дечак од петнаест година шетајући сâм по пространом врту куће која је припадала обудовелој мајци мога оца у граду Варнамбулу на југозападу Викторије једног суботњег јутра за време летњег распуста. Нагло призвана осећања била су осећања ишчекивања и радости. Тог суботњег јутра у јануару 1954, зујање крупне муве чуо сам док сам гледао један грм тиграстих љиљана у цвату.

Док ово пишем 28. јула 1989, први пут примећујем да у мојим мислима боја тиграстих љиљана подсећа на боју корица Мороаове биографије Марсела Пруста из које сам навео један цитат у својој петој књизи фикције, *Унуџрашњосџи*.⁵ Пасаж из ког сам узео цитат за ту књигу садржи фразу *невидљиви али неунишћиви јорџовани*, и управо сам схватио да је та фраза погодан наслов за ово што пишем... *Невидљиви али неунишћиви јорџовани*.

Моја књига *Унуџрашњосџи* садржи пасаж о тиграстим љиљанима који сам писао док сам у мислима видео цветове на грму тиграстих љиљана које сам гледао кад сам у јануару 1954. чуо зујање крупне муве.

Осећао сам ишчекивање и радост те суботе у јануару 1954. због такозваног летњег митинга на хиподрому Варнамбул којем ћу присуствовати касније истог дана. Мада сам већ обожавао коњске трке, још сам био ђак и ретко сам кад имао новца и времена за одлазак на коњичке митинге. Тог суботњег јутра, тек ме је очекивао први такав митинг на Варнамбулу. У мислима је зујање муве било повезано с врелином предстојећег поподнева и прашином и балегом у боксу за седлање. Осећао сам тог јутра посебно ишчекивање и радост док сам у себи изговарао име *џиџрасџи љиљан* и док сам зурio у боје цветова на оном грму. Године 1954. имена тркачких коња у Западној покрајини Викторије и тркачке боје њихових власника махом су ми били непознати. Тог суботњег јутра, покушавао сам да у мислима видим боје, особене и упечатљиве, које ће носити неки коњ доведен у Варнамбул са раздаљине од стотину километара из правца северозапада, и покушавао сам да у мислима чујем име тог коња.

Током тог јутра крајем лета 1973. кад сам чуо зујање крупне муве убрзо након што сам почео да читам први од дванаест томова *À la recherche du temps perdu*, осећања која су ми се вратила из суботњег јутра од пре деветнаест година само су појачала већ ионако присутан осећај ишчекивања и радости док сам се припремао за читање тих дванаест томова. Тог јутра 1973. у мом дворишту, већ сам дванаест година био свестан да једно од важних имена местâ из *À la recherche du temps perdu* поседује моћ да ми призове у мисли детаље места какво сам готово целог живота желео да видим

⁵ *Inland*, 1988. (Прим. ђрев.)

у мислима. То место у мојим мислима било је сеоско имање. Власник имања проводио би јутра у својој библиотеци, где су прозори гледали на травнати сеоски предео с понеким дрветом у даљини, а поподнева тренирајући своје тркачке коње. Једном недељно, путовао би на коњичке митинге по стотину и више километара ка југоистоку с једним од својих коња и својим особеним свиленим тркачким бојама.

У неком тренутку током 1949, више година пре него што сам упознао коњичке митинге или уопште чуо за име Марсела Пруста, отац ми је испричао како је уклесао своје име на два места у камену пешчару на ком лежи округ Алансфорд где је био рођен и где његови земни остаци леже покопани од 1960. Прво од та два места била је шиљата стена која се уздиже високо над водом у заливу познатом као Чајлдерс коув. Отац ми је 1949. испричао како је једном приликом препливао педесетак метара узбуркане воде између обале и Стипл рока с томахаком привезаним око паса и уклесао своје име и датум на страни Стипл рока окренутој ка Јужном океану. Друго од та два места био је зид у каменолому на брду с ког се пружа поглед на заливе Јужног океана познате као Станхоупс беј, Сенди беј и Марнејнс беј, мало на југоисток од Чајлдерс коува.

Током првих двадесет пет година након очеве смрти, нисам размишљао ни о једном од та два места на којима је он некад давно уклесао своје име. А онда, 1985, двадесет пет година након очеве смрти, и док сам писао кратку фикцију о човеку који је прочитао причу о човеку који често размишља о слоју камена дубоко испод својих ногу, у мислима ми се јавила слика каменолома те сам написао како је отац мог приповедача уклесао своје име на зиду неког каменолома, а кратку фикцију, која је дотле била без наслова, насловио сам „Каменолом“.

У неком тренутку током пролећа 1985. и док сам још писао „Каменолом“, добио сам поштом једну страницу *Варнамбул сџангарга* илустровану репродукцијама двеју фотографија. На првој од двеју фотографија видео се Чајлдерс коув онако како је одувек изгледао особама европског соја, са Стипл роком уздигнутим из воде на педесет метара од обале и Јужним океаном у позадини. Друга фотографија приказивала је Чајлдерс коув онако како је изгледао од дана или ноћи 1985. када су таласи Јужног океана срушили Стипл рок, а камене површи на којима је мој отац уклесао своје име потонуле у воду.

У јесен 1989, док сам писао белешке за овај текст и пре него што ми је пало на памет да у тексту поменем свог оца, један човек из Мелбурна који је с камером кретао на пут до округа Алансфорд понудио се да ми донесе фотографије свих места која бих желео да видим на фотографијама.

Дао сам том човеку упутства како да пронађе каменолом на брду с погледом на Јужни океан и замолио га да на зидовима каменолома потражи запис за који ми је отац пре четрдесет година рекао да га је тамо уклесао.

Пре два дана, 28. јула 1989, док сам писао онај ранији пасаж о зујању муве надомак грма тиграстих љиљана у Варнамбулу 1954, пронашао сам у пошти која ми је управо стигла на кућу једну фотографију у боји комада пешчара на ком се виде четири слова и четири цифре. Четири цифре 1-9-2-1 дају ми повода да верујем да је отац пред тим комадом пешчара стајао године 1921, кад му је било седамнаест година и кад је Марсела Прусту било педесет, као и мени сада, те му је преостајало још годину дана живота.

Четири слова дају ми повода да верујем да је отац 1921. у пешчару уклесао прво слово првог од својих крштених имена и затим сва слова свог презимена, али да се од кише која се сливала низ зид каменолома део пешчара расточио и одвалио у неком тренутку током шездесет осам година између 1921. и 1989, тако да је преостало само слово Р од имена Реџиналд и затим прва три слова очевог и мог презимена.

Поседујем више фотографија на којима стојим у овој или оној башти и испред овог или оног зида, али најстарија од тих фотографија приказује ме како стојим, године 1940, на комадићу травњака испред каменог зида који је део неке куће с њене ослунчане стране. Онај зид што сам га раније помињао – зид који ми се као слика јавља у мислима напоређо са сликом малог дечака и сликом високог цвећа кад год покушам да замислим себе како читам прве странице *À la recherche du temps perdu* – није исти зид као тај што се види обасјан јарким сунцем на мојој фотографији из 1940. Зид у мојим мислима доиста је зид исте куће пред којом сам стајао неког сунчаног дана 1940, али се зид који имам на уму налази на сеновитој страни куће. (Већ сам објаснио да је та слика дечака у мојим мислима слика дечака кога су први пут фотографисали тридесет година пре тог сунчаног дана 1940.)

Кућу са зидовима од камена пешчара саградио је отац мога оца на једва километар од места где Јужни океан образује залив познат као Сенди беј, који се налази одмах до залива познатих као Марнејнс беј и Чајлдерс коув на југозападној обали Викторије. Сви зидови те куће начињени су од камена ископаног на месту где су од презимена дечака који ми се јавља у мислима како ослушкује и зуре кад год се сетим себе како први пут читам о Комбреу, данас преостала само слова МУР... у латинском језику, језику очеве вероисповести, корен речи за *zig*.

На летњем коњичком митингу на хиподрому Варнамбул у јануару 1960, који је био последњи летњи митинг пре смрти мога оца и претпоследњи летњи митинг пре мог првог читања првог дела *À la recherche du temps perdu*, прочитао сам у програму име једног тркачког коња из места далеко на северозападу од Варнамбула. Име се састојало од двеју речи. Прва од њих била је реч коју никад раније нисам прочитао, али реч за коју сам претпостављао да потиче из француског језика.

Друга реч била је реч *залив*. Боје које ће носити јахач тог коња биле су наведене као смеђе и беле пруге.

Име и боје тог коња били су ми необично привлачни. Током поподнева, нестрпљиво сам ишчекивао да у боксу за седлање видим власника коња и његових боја. Међутим, кад су објављени учесници трке за коју је коњ био пријављен, сазнао сам да је тај коњ повучен.

Током дванаест месеци након тог коњичког митинга, често бих у мислима изговарао име тркачког коња које се завршава речју *залив*. Током истог периода, често бих у мислима видео смеђе и беле боје које тај коњ носи. Током истог периода такође, у мислима бих видео слике једне фарме оваца или говеда далеко на западу Викторије у мом уму (то јест, на северозападу од југозападне Викторије у мом уму) и власника имања, који живи у кући са огромном библиотеком. Међутим, ниједна од тих слика фарме оваца или говеда и власника имања и његове огромне библиотеке није ми се

јављала у мислима још од јануара 1961, када сам у *Свановом крају* први пут прочитао прву од двеју речи у имену тог коња.

У јануару 1961, сазнао сам из џепног издања под насловом *У Свановом крају* да та реч коју сам дотад познавао само из имена неког коња пријављеног за трку на хиподрому Варнамбул, готово као да су његов власник и његов тренер намеравали да коња доведу са северозапада управо онако како је доведен и онај коњ из сна који је највише значио мом оцу, представља име једног од местâ која су највише значила приповедачу *Свановој краја* међу местима у околини Комбреа, где је у детињству сваке године проводио распуст.

Након што сам то сазнао, видео бих у мислима кад год у себи изговорим име коња који са северозапада није стигао на хиподром Варнамбул, или кад год у мислима видим свилени жакет са смеђим и белим пругама, једну речицу што тече кроз травнате сеоске пределе с дрвећем у позадини. Видео бих како у неком тренутку та речица протиче крај мирног рукавца који сам у мислима називао заливом.

Залив на речици може деловати као географски апсурд, али ја сам у мислима видео мирну воду, зелени шевар, зелену траву на ливадама иза шевара. У мислима сам на тим зеленим ливадама видео белу ограду оивичену белим и љубичастим цвастима грмова јоргована на имању човека са сребрнастом пунђом који је једном од својих тркачких коња дао име по географском апсурду или по властитој именици у делима Марсела Пруста. Видео сам, у месту које се у мојим мислима звало Апсли, далеко на северозападу од Варнамбула у мом уму, неуништиве јорговане који су дотад били невидљиви.

У неком тренутку током седам година након првог читања комплетног *À la recherche du temps perdu*, погледао сам у *Тајмсов Аџилас свеџа* и сазнао да тркачки коњ, чије сам име прочитао у програму на Варнамбулу дванаест месеци пре свог првог читања *Свановој краја*, готово извесно није добио име ни по географској тачки у Француској нити по речи у делима Марсела Пруста већ да је готово извесно добио име по једном заливу на јужној обали острва Кангару, у водама дуж обале Јужне Аустралије. Откад сам сазнао да коњ који са северозапада није успео да стигне на хиподром Варнамбул последњег лета у животу мог оца и последњег лета пре мог првог читања фикције Марсела Пруста готово извесно добио име по заливу на острву Кангару, понекад у мислима видим, убрзо након што сам у мислима изговорио име тог коња или убрзо након што сам у мислима видео свилени жакет са смеђим и белим пругама, таласе Јужног океана како се далеко на пучини ваљају из правца Јужне Африке, како се ваљају поред острва Кангару према југозападној обали Викторије, и како се разбијају о подножје Стипл рока у Чајлдерс коуву, надомак Марнејнс беја, да би на крају срушили Стипл рок. Дешава се понекад да у мислима видим, убрзо након што се Стипл рок срушио у мојим мислима, зид једне куће од камена и надомак зида малог дечака који ће касније, као младић, за своје боје одабрати љубичасту по угледу на замишљене беле и љубичасте боје Месје Свана и смеђу по угледу на замишљене беле и смеђе боје тркачког коња из места далеко на северозападу од Варнамбула: тркачког коња чије ће име први пут прочитати у програму трка оног последњег лета пре него што први пут буде читао књигу фикције под насловом *У Свановом крају*. А понекад се дешава и

да у мислима видим, убрзо након што сам у мислима видео те ствари које сам управо поменуо, овај или онај детаљ једног места у мом уму где на окупу видим ствари за које бих очекивао да ће заувек остати да леже далеко једна од друге; где се редови јоргована указују на некој фарми оваца или говеда; где мој отац, који никада није чуо за име Марсела Пруста, постаје приповедач једног огромног и бескрајно сложеног дела књижевне фикције; где један тркачки коњ носи име сачињено од речи *залив* којој претходи реч *Vivonne*.

(С енглеској превела **Аријана Божовић**)